
Verkendend onderzoek

Alternatieve vormen van residentiële jeugdhulp: beter voor jongeren

Een verkennend onderzoek naar het leefklimaat in alternatieve en traditionele vormen van residentiële jeugdhulp is onlangs gepubliceerd. We spreken met twee van de vijf onderzoekers: universitair docent Ymke Riemersma en universitair hoofddocent Orthopedagogiek Elianne Zijlstra, beiden aan de Rijksuniversiteit Groningen. Een gesprek over de ontwikkelingen in de jeugdhulp. Waar staan we nu in Nederland? Wat past het beste bij de kinderen en welke rol spelen orthopedagogen daarbij?

Elianne Zijlstra

“De directe aanleiding om het onderzoek te starten was de documentaire *Alicia*, waarin schrijvend in beeld werd gebracht hoe jongeren in de jeugdzorg te maken hebben met vele overplaatsingen”, vertelt onderzoeker Ymke Riemersma. “Dit leidde tot vragen over de kwaliteit van het leefklimaat en de effectiviteit van nieuwe, kleinschalige voorzieningen. In totaal zijn er vijf alternatieve, kleinschalige voorzieningen onderzocht, inclusief enkele gezinshuizen, en twee traditionele behandelgroepen op instellingsterreinen.”

Het onderzoek is een van de eerste naar de kwaliteit van kleinschalige voorzieningen. Het startte in 2019 en is gefinancierd door Stichting Het Vergeten Kind. Naast Ymke Riemersma en Elianne Zijlstra, bestond de onderzoeksgroep uit Annemiek Harder (bijzonder hoogleraar, Erasmus Universiteit), Margrite Kalverboer (Kinderombudsvrouw), en Wendy Post (universitair hoofddocent, Rijksuniversiteit Groningen).

Verschillen traditionele en alternatieve voorzieningen

Er zijn duidelijke verschillen tussen de traditionele en alternatieve vormen van residentiële jeugdhulp. De transitie van de traditionele vormen naar die alternatieven vormen van jeugdhulp is in Nederland naar schatting gestart in 2018, 2019.

Ymke Riemersma: “Traditionele voorzieningen bevinden zich op instellingsterreinen met groepen van acht tot tien jongeren en

zijn gericht op kort verblijf. Alternatieve voorzieningen bevinden zich in reguliere woonwijken, zijn kleinschaliger – vier tot zes jongeren – en bieden in principe langdurig verblijf, tot 18 of zelfs 23 jaar. Belangrijke uitgangspunten bij alternatieve vormen zijn normaliseren, integratie in de samenleving en het versterken van sociale netwerken.”

Belangrijkste bevindingen: leefklimaat en stabiliteit

“De verschillen in leefklimaat en stabiliteit tussen beide vormen van residentiële zorg zijn aanzienlijk”, geeft Ymke aan. “Jongeren in alternatieve voorzieningen voelen zich vaker ‘thuis’, wat zij zelf als belangrijk ervaren voor hun welzijn. Het gevoel van thuis-zijn uit zich in kleine dingen: een eigen kamer, zelf spullen mogen kiezen, en een plek die als ‘van jezelf’ voelt. Ook voelen jongeren zich in alternatieve voorzieningen meer gezien.”

“Daarnaast blijkt uit het onderzoek dat jongeren in alternatieve vormen vaker meedoen aan de samenleving: ze gaan naar scholen buiten de voorziening, doen mee aan sportclubs of bij andere verenigingen en ze onderhouden contact met vrienden buiten de hulpverlening. Dit staat in contrast met jongeren in traditionele voorzieningen, waar het leven zich vooral binnen het instellingsterrein afspeelt. Bovendien verhuizen jongeren in alternatieve vormen minder vaak, wat bijdraagt aan meer stabiliteit en diepere relaties met professionals en familie.”

Specifieke uitdagingen en dilemma's

Ondanks de positieve uitkomsten van alternatieve vormen van residentiële jeugdzorg, zijn er ook knelpunten. Niet alle jongeren gedijen in kleinschalige voorzieningen. Jongeren met zware problematiek zoals verslaving, suïcidaal gedrag of ernstige agressie, blijken ook in alternatieve voorzieningen niet een positief leefklimaat te ervaren op lange termijn en belanden opnieuw in gesloten zorg. Dit is een belangrijke aanleiding voor vervolgonderzoek dat zich richt op de vraag: Wat zijn de voorwaarden voor succes, en wanneer lukt het niet?

Daarnaast wijst Elianne Zijlstra op het belang van het normaliseren van het contact met ouders. “Veel jongeren houden een sterke band met hun ouders, ook als het thuis niet veilig was. Toch ontbreekt vaak, bij beide vormen van hulpverlening, de begeleiding bij het herdefiniëren van die relaties. De huidige aanpak is nog vaak repressief: contact wordt beperkt, bijvoorbeeld binnen de verplichte bezoeken. En dat werkt niet. Beter is het om samen met jongeren en ouders te kijken wat wél werkt.”

Normaliseren en inclusief denken

Beide onderzoekers benadrukken het belang van normaliseren van het leven van jongeren, ondanks hun uithuisplaatsing. Dit betekent onder andere toegang tot reguliere voorzieningen zoals onderwijs, sportclubs, cultuur voorzieningen en sociale netwerken. Dit vraagt om samenwerking met maatschappelijke partners zoals scholen en (sport)verenigingen. Het vraagt ook iets van de samenleving:

Ymke Riemersma

acceptatie en ondersteuning, in plaats van stigmatisering. Ook voor professionals ligt er een belangrijke taak. Orthopedagogen kunnen hierin een verbindende rol spelen door bijvoorbeeld sporttrainers of docenten te begeleiden in het omgaan met de kwetsbare jongeren. Continuïteit van zorg is daarbij essentieel. “Een schrijnend voorbeeld uit het onderzoek: een jongere benoemde de onderzoeker zelf één van de stabiele factoren in zijn leven gedurende de afgelopen twee jaar. Dit onderstreept het belang van vaste gezichten en langdurige betrokkenheid,” geeft Elianne Zijlstra aan.

Luister naar jongeren

Ymke Riemersma en Elianne Zijlstra geven in hun onderzoek diverse aanbevelingen voor het verbeteren van de residentiële jeugdhulp. Hun onderzoek zorgt voor een empirische onderbouwing van de adviezen die je ook terugvindt in de Richtlijn uithuisplaatsing en die in kleinschalige voorzieningen beter te realiseren zijn.

Een belangrijk punt is de plaatsing van de jongere dichtbij zijn eigen netwerk. Jongeren profiteren er namelijk van als ze in hun eigen wijk kunnen blijven wonen. Hun leven hoeft dan minder drastisch te veranderen: dezelfde school, hun sportclub en sociaal netwerk blijven behouden.

Een tweede punt is het versterken van de ouderbetrokkenheid. Hiermee wordt bedoeld: betrek ouders actief bij beslissingen. Laat ze mee-eten, helpen met huiswerk, of even bellen bij belangrijke keuzes. Dit verbetert ook de houding van ouders tegenover de hulpverlening, wat jongeren weer ten goede komt.

Daarnaast is het creëren van een thuisgevoel essentieel. Geef jongeren regie over hun leefomgeving. Kleine aanpassingen als een eigen poster, een muurtje verven of lichtjes ophangen kunnen bijdragen aan het gevoel van eigenaarschap en veiligheid.

En investeer in verbinding met de samenleving. Zorg dat jongeren

‘Een jongere benoemde de onderzoeker zelf één van de stabiele factoren in zijn leven gedurende de afgelopen twee jaar’

- > toegang hebben tot sportclubs, muzieklés of toneel. Begeleid ook de omgeving: betrek trainers, mentoren en buurtgenoten in het proces om wederzijds begrip en acceptatie te vergroten. Ook is het van belang dat er vaste gezichten en teams zijn voor de jongeren. Stop met de inzet van zzp'ers op cruciale posities. Continuïteit in begeleiding is van essentieel belang. Jongeren in de residentiële jeugdzorg zijn vaak al vele keren verlaten of overgeplaatst. Beoordeel de situatie van jongeren niet gefragmenteerd. Combineer onderwijs, zorg, vrije tijd en sociaal netwerk in een samenhangende aanpak. Alleen zo kan uithuisplaatsing op de lange termijn succesvol zijn. Tot slot: luister naar jongeren. Vraag aan hen wat zij nodig hebben om zich thuis te voelen, welke routines hen helpen, en wat hen gelukkig maakt. Hun perspectief is essentieel bij het vormgeven van voorzieningen.

Toekomstig onderzoek

In het vervolgonderzoek, dat in het najaar van 2025 van start gaat, richten de onderzoekers zich op de dilemma's in het leefklimaat van alternatieve voorzieningen. Dit onderzoek wordt gefinancierd door een subsidieverstrekker uit Noord-Nederland. Daar wordt het onderzoek dan ook gehouden. De uitkomsten kunnen ze vervolgens vertalen naar de rest van het land.

Er worden gesprekken georganiseerd met jongeren, ouders, professionals en pleegouders om samen alternatieven te bedenken voor situaties waarin het leefklimaat niet toereikend is. De nadruk ligt op co-creatie: jongeren en ouders worden gezien als ervaringsdeskundigen en partners in onderzoek.

Investeren in de leefwereld van jongeren

De uitkomsten van dit verkennende onderzoek laten overtuigend zien dat kleinschalige, alternatieve vormen van residentiële jeugdhulp jongeren een beter perspectief bieden op veiligheid, stabiliteit en participatie in de samenleving.

Elianne Zijlstra: "Maar het vergt meer dan alleen een kleinere groep jongeren in een andere woning. Het vraagt om een fundamentele omslag in denken en doen: van repressie naar relatie, van beheersen naar begeleiden, van regels naar ruimte. Daarbij is samenwerking cruciaal: tussen professionals, ouders, jongeren, en de samenleving als geheel."

Ymke Riemersma sluit het gesprek af: "De transitie naar alternatieve vormen is inmiddels ingezet, maar kent nog veel uitdagingen. Dit onderzoek biedt belangrijke inzichten voor het verder versterken van het leefklimaat van jongeren in de jeugdzorg. Het is een oproep aan iedereen in en rond de residentiële hulpverlening om werkelijk te investeren in de leefwereld van jongeren. Want uiteindelijk is het doel simpel, maar wezenlijk: jongeren een plek bieden waar ze zich veilig, gezien en thuis kunnen voelen."

tekst: Marijke Buisman

'... het is hier net zo'n gezellige sfeer als ik thuis vaak had.' Een Verkennend Onderzoek naar het Leefklimaat in Alternatieve en Traditionele Vormen van Residentiële Jeugdhulp. doi.org/10.54447/JiO.19223